

BOSANCI

Bosna je bila težko prehodna dežela, odmaknjena od prometnih poti. Njena zgodovina pred 12. stol. je dobila jasnejšo podobo iz *Letopisa popa Dukljanina*.

Na podlagi podatkov v *Frankovskih analih* in pri *Konstantinu Profirogenetu* zgodovinarji sklepajo, da je bilo na bosanskem ozemlju v 9. stoletju več enot, v katerih se je tedaj zaključeval proces izločevanja oblasti iz plemenske družbene ureditve. Oblast je prišla v roke starešin.

V Letopisu popa Dukljanina je Bosna predstavljena kot zaključena geografsko-politična enota. Imela je vse osnovne značilnosti zgodnjerednjeveške države. Državna oblast se je naslanjala na družbeni razred, ki je izhajal iz rodovnega plemstva. Teritorialne oblasti so prišle pod roke starešin. Po Konstantinu Profirogenetu je starešine volilo ljudstvo iz posameznega rodu.

Ban je bil nosilec organizirane oblasti na omejenem prostoru in predstavnik te oblasti v zunanje-političnih odnosih. Bosna ni bila podrejena država, ampak v vazalnem odnosu.

Ko je bila Bosna v okviru Dukljanske države pod Bodinom, je ta v njej postavil za kneza nekega Štefana. Po smrti Bodina je dala Bosna zatočišče članu dukljanske dinastije. To dejstvo govori, da je bila v začetku 12. stol. samostojna država, neodvisna od Duklje ali Raške.

V 30. letih 12. stoletja je Bosna stopila v meddržavne odnose z Ogrsko.

Bosna pod dinastijo Kotromanićev

Političen razvoj v 12. stoletju

Položaj Bosne se je spremenil, ko se je hrvaška država v začetku 12. stol. spojila z Ogrsko.

Sredi 12. stol. se je kot **bosanski ban** pojavil slavonski plemič **Borič** (1154 – 1163). Ko je bizantinski cesar Manuel Komnen napadel Ogrsko, je na strani Ogrske kot zaveznik sodeloval tudi ban Borić.

Ogrski kralj Stjepan II. je kmalu nato poslal v Bosno vojsko. Začetki ogrskega prisvajanja pravic na bosanski banat so vezani na to uspešno vojno. Toda zaradi zmage Bizanca nad Ogrsko leta 1167 je tudi Bosna prišla za kratek čas pod bizantinsko nadoblast.

V času oblasti Bizanca se je pojavil ban **Kulin** (1180 – 1203), po vsej verjetnosti bizantinski vazal. Zelo pomemben vir za poznavanje notranjega bosanskega življenja je *Kulinova listina*, najstarejša ohranjena cirilska listina (1189), s katero so bili urejeni odnosi med Dubrovnikom in Bosno. Razvidno je, da je obstajala urejena država z vladarjevo pisarno in vladarjevimi uradniki.

Napredovala je proizvodnja, tako da se je lahko razvijal obsežnejši blagovni promet. Da bi pritegnil v deželo dubrovniške trgovce, jih je ban oprostil vseh dajatev (mitnin, cestnin).

Bosanska cerkev - bogomilstvo

Zaradi neugodnega geografskega položaja je bil proces pokristjanjevanja počasnejši. V času, ko je bila Bosna podrejena Bodinov Duklji, se prvič omenja bosanska škofija, ki je spadala pod oblast barske nadškofije. Pri bogoslužju se je uporabljal slovanski jezik. Od vernikov niso pobirali desetine, meniški redovi še niso delovali. Škofje so bili domačini.

Vsiljevanje vere iz tujine, ki bi pomenilo ogrsko nadoblast, je privedlo do upora proti latinski katoliški cerkvi. Ta odpor je dobil naravo boja proti osvajalcem. **Posledica** tega je bila **ustanovitev** posebne **bosanske cerkve**, ki se je ohranila do propada bosanske države.

Vera bosanske cerkve je bila dualistična, njen nauk je imel izvor v bogomilstvu. Bogomilstvo je sprejel sam ban z družino in velika večina ljudstva, zato je imel papež Bosno za heretično deželo.

Opustili so odkrit boj proti že utrjenem fevdalizmu. To stališče je omogočalo tesnejše sodelovanje med bosansko cerkvijo in plemstvom. Bosanska cerkev se je odrekla zemljiški posesti (nauk ni dovoljeval graditi cerkva in samostanov). Medsebojno podpiranje cerkve in plemstva pa je bilo usmerjeno proti centralni oblasti.

Na čelu cerkve je bil *ded / škof*. Nižje v cerkveni hierarhiji so bili *gosti* in še nižje *starci*. Oboji so se imenovali *strojinci*. Vsi so izhajali iz vsrt *krstjanov* (popolni). Živeli so v skupnostih t.k.i hišah. Krstjani in krstjanice so se morali strogo držati vseh predpisov. Imeli so jih za nekakšne redovnike.

Kmete in plemstvo so imenovali *mrsni ljudi*. Od njih cerkev ni zahtevala, da bi se strogo držali verskih naukov. Zato se je med podložniki ohranilo veliko oblik poganskega verovanja.

Povezanost s fevdalci je cerkvi omogočala delovanje.

Politični razvoj od začetka 13. do sredine 15. stoletja

Nejasno je obdobje bosanske zgodovine od smrti bana Kulina do začetka nastopa bana Ninoslava. Za to 30.letno obdobje je značilna krepitev bogomilstva in položaja fevdalcev. Nevarnost, ki je pretila od katoliške cerkve je namreč tesno povezala fevdalce s heretično bosansko cerkvijo.

Ban **Matej Ninoslav** (1232 – 1249) je nato okreпил trgovske zveze z Dubrovnikom. V bojih med Ogrsko in Ninoslavom je plemstvo dobivalo večjo moč, saj jim je Ninoslav podeljeval fevde in jih tako vezal nase. Ogrski vojaški pohodi v Bosno so imeli le začasen uspeh.

Vpad Mongolov leta 1241 na Ogrsko je vplival tudi na notranje razmere v Bosni.

Položaj katoliške cerkve se v Bosni ni spremenil tudi tedaj, ko je Ninoslav pod grožnjo novega ogrskega napada, leta 1244 priznal katoliški cerkvi vse pravice. Uklonil se je rimskemu papežu in priznal, da je bil vedno katoličan (dvojna morala – značilna za bosanske vladarje).

Konec leta 1253, že po Ninoslavovi smrti, je Beli IV. v odločilni vojni proti Bosni uspelo obvladati odpor v vsej deželi. Državni teritorij je bil razbit. Pod neposredno

kontrolno ogrskega kralja je zavlada ban **Prijezda I.** (1254 – 1287), ki ga imajo za začetnika dinastije Kotoromaničev.

V času ogrske nadvlade je Bosna vsestransko nazadovala. Banova oblast je bila zelo oslABLJENA, preganjali so heretike.

Zaradi dinastičnih bojev je ogrsko državo **ob koncu 13. stol.** zajela enaka kriza. Zato so se močno okrepili veliki fevdalci v Dalmaciji in na Hrvaškem. Bibirski knezi Šubići so razširili svojo oblast tudi nad Bosno. **Pavle Bibirski** se je imenoval za **bana Hrvaške ter gospodarja Bosne.**

Upravo nad Bosno je dobil njegov brat Mladen I kot bosanski ban. V bojih, ki so sledili je Mladen I. padel in ga je nasledil Pavlov sin Mladen II. Ta je bil v vojni proti hrvaškemu plemstvu poražen in prejšnja bosanska dinastija Kotoromaničev je zopet prišla na oblast.

Pod zaščito Ogrske je ban **Stjepan II. Kotoromanić** (1322 – 1353) uredil notranje razmere v Bosni. Sodelovati je začel s plemstvom in takrat se je ponovno povečal vpliv bosanske cerkve. Fevdalizem je dobil končno obliko.

Njegov naslednik **Tvrtko** je začel območje bosanske države širiti. Priklučil je del hrvaškega teritorija, zavlada nad Zahumljem. Z razširitvijo meje do Jadranskega morja in do dubrovniškega ozemlja je oživel tudi trgovina. Bosna je vzpostavila trgovske stike tudi z drugimi primorskimi mesti in z Benetkami. Okrepilo se je rudarstvo, predvsem rudnik srebra v Srebrenici.

Razvoj trgovine in rudarstva sta povzročila spremembe v družbeni strukturi. Pojavili so se zametki domačega trgovskega sloja, ki bi v ugodnih razmerah prerasel v meščanski razred, vendar se zaradi turškega vdora v Bosno to ni zgodilo.

Krepilo se je blagovno-denarno gospodarstvo. V 14. stol. je krožil v glavnem beneški, verjetno tudi ogrski in srbski denar. Nato je prevladal dubrovniški. Izključno bosanskega je koval šele ban Stjepan II.

Pod Tvrtkom I. je Bosna dosegla največji obseg, postala je vodilna država na Balkanu. Ban je utrdil centralno oblast in zlomil odpor fevdalcev.

Krepitev Bosne pa ni bila v skladu s politiko ogrskega dvora. Kralj Ludvik I. Anžuvinec si jo je poskušal podrediti. Prisilil je Tvrtka, da mu je kot doto za svojo sestrično Jelisaveto, podaril Z polovico Zahumlja, Neretljansko krajino in pokrajino Završje. V Bosni je tudi vojaško interveniral. Vendar sta bili obe njegovi vojaški odpravi odbiti.

Po vojaški zmagi si je Tvrtko poskušal podrediti plemstvo, kar je izvalo močan odpor. Prisilili so ga, da je zbežal na Ogrsko, za bana pa je bil postavljen njegov ban Vuk. Tvrtko se je pomiril z ogrskim kraljem in nato še z bratom.

Centralna oblast se je v drugem obdobju Tvrtkove vlade zelo okrepila. Vseeno pa ni mogel uvesti najemniške vojske, niti sistema pronij. Bosanska vojska je še naprej ostala sestavljena iz vojaških odredov fevdalcev.

Čeprav je Ogrska pomagala Tvrtku, da je obvladal uporno plemstvo, pa ji ga ni uspelo povsem podrediti.

Tvrtko je izkoristil razsulo centralne oblasti v Srbiji, ki je nastala po smrti Dušana. Skupaj s knezom Lazarjem je napadel kneza Nikolaja Altmanovića. Po zmagi sta si razdelila njegovo ozemlje. Tako se je **Tvrtko** imel za dediča srbskih vladarjev in se **leta 1377** okronal z dvojno krono – za **kralja Srbov in Bosne**. Srbski fevdalci niso nasprotovali njegovemu dejanju.

S smrtjo ogrskega kralja Ludvika I. (1382) se je Bosna osvobodila ogrskega pritiska. Dinastični zapleti so olajšali uresničevanje Tvrtkovih načrtov ob Jadranskem morju. Leta 1390 so se Tvrtku po daljšem odporu predala dalmatinska mesta Split, Šibenik, Trogir ter otoka Brač in Hvar. Sedaj si je nadel naziv kralj Raške, Bosne, Dalmacije, Hrvaške in Primorja.

V času Tvrtkove vlade so pričeli v Bosno vpadati Turki. Turško vojsko je leta 1388 razbil Tvrtkov vojvoda Vlatko Vuković. Gospodarska moč Bosne se je v tem času zelo povečala.

Po smrti Tvrtka plemstvo ni hotelo njegovega sina za vladarja, ampak so razglasili za kralja starega člana dinastije **Stjepana Dabišo** (1391 – 1395). V tem času je bil uveden princip volilnosti – običaj, da vladar ni mogel brez plemstva odločati o državnih poslih.

Notranja slabost Bosne se je hitro pokazala v odnosih z Ogrsko. Kralj Sigismund je Bosno brez boja spet podvrgel ogrski oblasti.

S kratko vlado Dabiševe naslednice kraljice **Jelene – Grube** pa se je začelo obdobje, ko je vladarjeva oblast skoraj povsem izginila. Edino, na kar so fevdalci pazili je bilo, da so kralje volili iz dinastije Kotoromanićev.

Med plemstvom so se vedno bolj odlikovali mogočni posamezniki – velmožje. Usoda Bosne je bila v glavnem odvisna od treh rodbin: *Hrvatinićev, Kosaćev* in *Pavlovićev*.

Hrvatinići: stara hrvaška plemiška rodbina. Najvidnejši predstavnik je bil Hrvoje Vukčić, veliki vojvoda posanske države. Po Tvrtkovi smrti je izkoristil boje med Sigismundom in Ladislavom Neapeljskim ter razširil oblast tudi na del Hrvaške in Dalmacije.

Kosaće: plemiška rodbina, ki se je dvignila v prve vrste med širjenjem Bosne pod Tvrtkom. Temelj moči te rodbine je bil vojskovodja Vlatko Vuković. Njegov naslednik je bil Sandalj Hranić Kosaća.

Pavlovići: imeli so posest v vzhodni Bosni. Rodbina se je začela dvigati ob koncu vlade Tvrtka I.

Posamezni fevdalci so vodili lastno gospodarsko politiko. Dubrovčani so kmalu spoznali, da ne zadostujejo več samo trgovske pogodbe z bosanskim vladarjem, ampak je pomembneje, če si zagotovijo trgovske privilegije od bosanskih velmož.

Posebnosti bosanskega fevdalizma

Fevdalna posest v srednjeveški Bosni je imela naravo baštine, ne glede na to, kako je bila pridobljena. Večinoma je bila to dedna zemlja, lahko pa jo je podelil vladar z darovnico. Imenovala se je plemenita baština ali plemenito.

Dati zemljo v plemenito je pomenilo, dati jo kot pravno lastnino s pravicami, z njo svobodno razpolagati in jo dedovati. Posebnost bosanskega fevdalizma je bila, da so dohodki iz teh baštin v celoti pripadali plemstvu. Edina plemičeva dolžnost je bila, da pošlje na vladarjev poziv potreben kontingent vojakov. Plemstvo je imelo svoje privatne sodne, vojaške in druge organe.

V bosanskih listinah ni nikjer natančno določena vazalna služba.

Sankcije proti nezvestemu plemiču so lahko izvajali le, če je takšnega plemiča spoznalo za krivega t.i. sodišče dobrih ljudi ali plemiški sabor ali bosanska cerkev.

V nižjo vrsto fevdalnega razreda so spadali *vlasteličiči*, nižje plemstvo, ki je nastalo iz siromašnih vej plemiškega rodu. V službi pri močnejšem fevdalnem gospodu so prišli posamezniki do posesti plemenite baštine ali plemiškega naslova. Tudi trgovci so bili, ker so bili pisмени in so opravljali finančne posle velmoža, sprejeti v plemiške vrste.

Niti katoliška niti pravoslavna cerkev se nista mogli uveljaviti kot fevdalni dejavnik. Heretična bosanska cerkev nikdar ni postala fevdalni zemljiški posestnik, a svoj moralni vpliv je bolj uveljavljala v prid plemstva kot v korist vladarja.

Svobodni kmetje so pod pritiski izginjali in prehajali v kategorijo odvisnih kmetov, imenovanih *napoličarji*.

Sredi sredine 14. stoletja se je položaj odvisnih kmetov zelo poslabšal. Zaradi uvedenega blagovno-denarnega prometa so fevdalci vedno bolj pritiskali na kmete.

Vlahi (živinorejci), ki so bili dobro organizirani v katunih pod vodstvom svojih starešin, so uživali več svobode kot kmetje poljedelci.

Dobro je cvetela trgovina s sužnji, ki so jih največ izvozili prav iz Bosne. Uporabljali so jih predvsem kot hišno služnjičad v plemiških družinah.